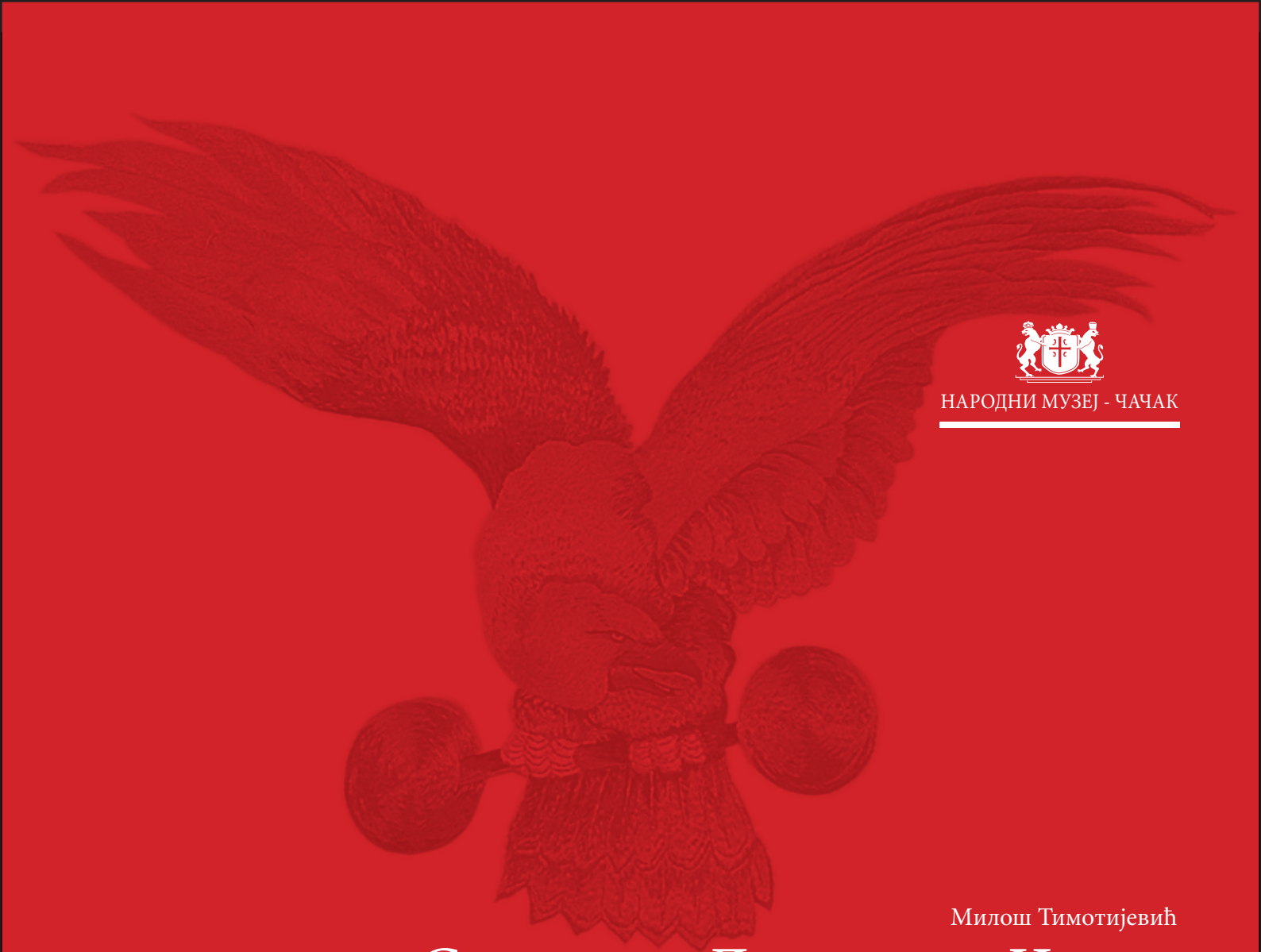

НАРОДНИ МУЗЕЈ - ЧАЧАК

Милош Тимотијевић

Соколско Друштво у Чачку 1910-1941.

Чачак, 2006.

НАРОДНИ МУЗЕЈ - ЧАЧАК

99. Застава Соколског друштва у Чачку

100. Застава

2. Жико и Жарко Ерић у оделу соколског нараштаја (Чачак, 1911)

СОКОЛСКО ДРУШТВО У ЧАЧКУ 1910-1941.

Соколско друштво у Чачку основано је 1910. године, као део организованог напора државе да припреми мушку омладину за ослобођење и уједињење српског и осталих јужнословенских народа, велике планиране националне задатке. Борба за национално ослобођење и уједињење, повезана са идеологијом словенства, на начелима либерализма и идеалима склада телесног и духовног развоја човека, условила је разгранату делатност Сокола на многим пољима. Доба које је претходило Балканским и Првом светском рату било је испуњено великим национално-револуционарним заносом, па су и спортске организације настајале као, пре свега, патриотске установе за васпитавање омладине.

Са друге стране, Соколи су имали и значајну просветну мисију. Културни преображај многих српских паланки у првој половини XX века на много начина био је условљен и делатношћу соколских организација. Академије, комеморативне свечаности, увођење нових спортова, слетови, параде, концерти и јавне приредбе најразличитијег садржаја испуњавали су свакодневицу оних места где су основана соколска друштва, што је оставило снажан утисак на савременике.

Развој гимнастике у XIX веку и настанак соколства

Развој модерне гимнастике и физичке културе уопште тесно је везан за националне покрете у XIX веку, потребе војних кругова за здравим и способним регрутима. Француска револуција и бројни ратови који су уследили појачали су интересовање за примену гимнастике у припремању мушке омладине за рат. Француска је 1794. године у школе увела војничко вежбање условљено ратним потребама, а наставу су изводили официри Националне гарде. И после пропасти Наполеона, у Француској је физичко вежбање примењивано уз песму, свечане приредбе, а све у циљу формирања војника-атлете.

Први организовани систем гимнастичког вежбања, у потпуности окренут остварењу националних циљева, осмислио је Немац Фридрих Лудвиг Јан (1778-1852). Читав покрет назван је "*турнерским*" и брзо је стекао велику популарност одушевљених немачких националиста. Уведена је обавеза ношења истих одела - униформи током вежбања, а неговане су и народне песме. За Фридриха Јана гимнастика је била васпитно средство које је уклањало верске, сталешке и друштвене разлике и стварало предуслове за национално уједињење. Дотадашњи циљ гимнастике, која је већ почела да се развија у Немачкој, било је хармонично развијање људског тела. У турнерској организацији гимнастике превагу је имала припрема омладине за велике националне задатке, пре свега одбрану земље.

Као реакција на германизацију, у Чешкој је после 1860. године настао посебан гимнастички систем – "*соколство*", са нескривеном националном мисијом ка ослобађању Словена. Соколство се директно ослањало на турнерски систем вежбања, а "Прашко теловежбено друштво", из којег је израстао соколски покрет, основано је 1862. године, као реакција на активности немачких турнера. Најзначајнији утицај на развој покрета имао је Мирослав Тирш (1832-1885), који је подржавао

витешке (ратничке) особине народа, у настојању да се нација припреми за акцију националнополитичког карактера, на начелима либерализма и паролама Француске револуције (слобода, братство, једнакост). На предлог Емануела Тонера Друштво је 1864. године добило име "Сокол", под утицајем симболике ове птице, чијим именом се означава јунак код свих Словена, а нарочито у јужнословенској и српској традицији.

Соколска идеја се брзо ширила. Већ 1863. године оснива се "Јужни Сокол" у Љубљани, али га аустријске власти распуштају 1867. године, да би 1868. био основан "Љубљански Соко", а 1905. Словеначки соколски савез. Хрватско соколство настало је 1874, са тежњом за ослобођењем и уједињењем свих Хрвата. У то време хрватско соколство није било уско национално, већ је било повезано са словеначким и српским Соколом. Заједно са Хрватима, у "Хрватском Соколу" вежбали су и Срби, све до оснивања "Српског Сокола" у Загребу, 14. маја 1905. године.

Заправо, српско соколство је као посебна организација основано у Сремским Карловцима 1905, јер је претходне године у Сушаку основан "Савез хрватских соколских друштава". Иако је традиција гимнастичких друштава у Војводини датирала још од 1872. године, а 1874. у Новом Саду оснива се соколско друштво под називом "Српски Соко", тек од 1905. почиње прави рад, а од 1906. сваке године код манастира Раваница у Срему одигравају се слетови српских Сокола.

Телесно васпитање и соколство у Србији до 1914.

Основни подстицај за развој соколства у словенским крајевима Аустро-Угарске била је борба за националну еманципацију и отпор однарођивању. Србија је, као слободна и независна држава, кроз званичне државне институције развијала националну идеју код својих грађана, тако да није имала потребе за посебим удружењима која би радила државни посао. Тек са повећавањем опасности од ратних сукоба пред Први светски рат, оснивају се посебне недржавне организације, под покровитељством војних кругова, које су развијале националну и свесловенску свест. До тада, соколство је више посматрано као гимнастички покрет, без јасне националне мисије.

Независно од потреба војске, свест о потреби правилног и хармоничног телесног развоја код младих људи није изостајала у јавном мњењу тадашње Србије. Веома значајну улогу у популарисању физичке културе у Београду, административном и културном центру Србије, имао је сликар Стеван Тодоровић (1832-1925), који је у Београду 1857. године основао "Прво српско друштво за гимнастику и борење". Тодоровић је 1864. године напустио Београд, што је условило и прекид рада Друштва у следећих 18 година. Друштво које је основао Тодоровић било је без културнополитичког програма, попут сличних удружења, оснивaних у Средњој Европи у тадашње време.

Гимнастика је 1871. године постала обавезан предмет у основним школама Кнежевине Србије, али, због недостатка кадрова није масовно примењивана. Далеко већу подршку гимнастика и фискултура добиле су у војсци, у оквиру редовне обуке. Оваква пракса довела је и до милитаризације наставе у редовним школама, па је као предмет уведена "гимнастика и војничко вежбање". Наставу је обезбеђивала војска са својим кадровима.

Са друге стране, приватна иницијатива за организовање гимнастичких друштава није престајала. Један од вежбача који је активно радио уз Стевана Тодоровића био је Владан Ђорђевић (1844-1930). Он је министру Милутину Гарашанину предложио да се оснује једно велико гимнастичко друштво, са циљем да припрема децу и омладину за будући живот у коме треба да буду правилно и добро телесно развијени. Оснивачка скупштина одржана је 3. јануара 1882, када је формирано "Београдско друштво за гимнастику и борење".

Владан Ђорђевић се придржавао постојећег немачког турнерског гимнастичког система, а не Тиршовог. Пошто је у југословенским земљама све више ширен утицај соколства и Тиршов систем вежби, као и идеја братства међу Словенима, Друштво је после девет година постојања, 7. априла 1891. године, променило име у "Београдско гимнастичко друштво Соко", прихвативши Тиршов систем вежби.

Овом одлуком и Срби у Краљевини Србији директно се укључују у соколски покрет, мада још увек вежбају према различитим гимнастичким системима, од којих је шведски постао доминантан. Један део вежбача није прихватио одлуку да се Друштво веже за соколски покрет, подстакнут мишљу да треба створити једну више националну, српску организацију и не поводити се за утицајима који су долазили из Аустро-Угарске. Подела је постојала и у начину вежбања, јер су Соколи уводили Тиршов систем, а они који су му се супротстављали вежбали су и даље према шведском и немачком систему.

101. соколска униформа

Све се завршило оснивањем нове, паралелне гимнастичке организације под називом "Грађанско гимнастичко друштво Душан Силни", на скупштини у Београду, 22. новембра 1892. године. Друштво је 1907. променило име у "Витешко друштво Душан Силни". Поред државних, и црквене власти у Србији подржавале су "душановце", тако да се Друштво све више развијало.

Велику сметњу развоју соколства представљало је ривалство са Друштвом "Душан Силни", које је деловало на сличним принципима. У пролеће 1908. улагани су велики напори ка уједињењу, посебно залагањем Ђорђа Карађорђевића, покровитеља оба Друштва. На Цвети, 21. априла 1908, потписано је уједињење два друштва, али споразум није заживео у пракси.

На другој страни, повезаност Сокола са војском доносила је резултате. На предлог потпуковника Воје Живковића, 1. септембра 1908. године, соколски курс уведен је у Војну академију, а месец дана касније и у остале војне школе. Након Анексионе кризе у јесен 1908. године, поново се покрећу идеје о уједињењу спортских друштава, тако да се 21. фебруара 1909. формира "Савез Српских Витезова". У Крагујевцу, 25. октобра 1909. године, на свечаној седници "Савеза Српских Витезова", формално су се ујединила сва витешка друштва у Србији у "Савез Соколских Друштава Душан Силни".

Прва скупштина уједињеног Друштва одржана је у Београду 2. фебруара 1910. године, када је истовремено извршено и уједињење свих српских соколских друштава, како из Краљевине Србије, тако и оних из Аустро-Угарске, а "Савез Соколских Друштава Душан Силни" примљен је 27. априла 1910. године и у Савез словенског соколства.

На Првом свесрпском соколском састанку, одржаном у Београду 7. новембра 1910. године, спроведено је уједињење целокупног српског соколства унутар и ван граница Краљевине Србије. Први покушај уједињења свих соколских организација јужнословенских земаља одиграо се 18. јуна 1914. године у Загребу. Образовани савез, под називом Југословенски соколски савез, престаје да делује са почетком Првог светског рата.

Соколска друштва пре 1910. нису била много раширена у Краљевини Србији, и било их је свега десет. Међутим, током 1910. године дошло је до великог замаха у формирању соколских друштава широм земље. Од фебруара 1910. до фебруара 1911. основано је чак 10 друштава, па и у Чачку, 30. септембра 1910. године (по јулијанском календару).

101. соколска униформа

Оснивање и рад Соколског друштва у Чачку 1910-1914.

Традиција развоја физичке културе у чачанском крају је старија од оснивања Соколског друштва у граду Чачку 1910. године. Свој организовани облик физичка култура је, најпре, имала у основним и средњим школама, али је примена гимнастике била маргинализована. Тек када је 1911. године у чачанску Гимназију упућен наставник Љубиша Пурић, код ученика је повећано интересовање за фискултуру. Међутим, у школској 1912/13. нема ниједног наставника фискултуре у чачанској Гимназији, да би школске 1913/14. као наставник дошао Славољуб Фердо Секованић. Његова активност у граду била је уско везана за Соколе.

Соколско друштво "Танаско Рајић" основано је у Чачку 30. септембра, односно 13. октобра 1910. године (по новом, грегоријанском календару). Тада је изабрана и привремена управа, да би за 14, односно 27. новембар, по новом календару, заказана Прва скупштина Друштва, на којој је изабрана, заправо, прва управа.

На оснивачкој скупштини, за председника Друштва у Чачку изабран је лекар Крста Драгомировић, а за потпредседника адвокат Љубомир Кордић. Члан управе био је тадашњи председник општине Веселин Милекић, а за начелника је постављен Крста Тачевић. Број чланова Друштва почетком 1911. није био велики, те је Чачак спадао међу слабија Друштва.

Већ на Првој оснивачкој скупштини Сокола у Чачку одлучено је да се у вароши подигне Соколски дом. Радови су почели крајем 1912. и потрајали су до пролећа 1914. године. Соколана у Чачку је најстарији објекат те врсте у Краљевини Србији, али, она по својој архитектури не спада у национални стил који је негован приликом градње оваквих објеката.

Соколско друштво у Чачку, као и сама зграда Соколане, носили су име по јунаку из Другог српског устанка, Танаску Рајићу, што је било условљено како локалном традицијом, тако и жељама добротвора и финансијера организације, Одбора за подизање споменика Танаску Рајићу.

Прави рад Сокола у Чачку отпочео је тек са доласком Славољуба Ферда Секованића (1892-1975), који је у јесен 1913. постављен за учитеља гимнастике и наставника истог предмета у Гимназији. У исто време Секованић је постао и учитељ чачанског Соколског друштва "Душан Силни", с тим да дужност прими 1. децембра 1913. године. Славољуб Секованић рођен је у Бледу (Словенија). Од 1910. до 1913. године живи у Загребу. После позива да се пријави у војску Аустро-Угарске, одлучио је да пребегне у Србију. Учествовао је као српски војник у Првом светском рату, а остатак живота провео је у Чачку.

19. Олга Луковић и Мила Љујић у оделу за вежбање чланица Соколског друштва (Чачак, око 1924)

Соколство у Краљевини СХС/ Југославији1918-1941.

Први светски рат потпуно је прекинуо деловање соколства у свим југословенским земљама. Због своје свесловенске и ослободилачке идеологије повезаности са истом организацијом у Краљевини Србији, дошло је до распуштања организација унутар Аустро-Угарске, политичких хапшења, позивања чланства у рат. У окупираној Србији соколска организација је потпуно уништена. Са настанком нове државе, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, отвориле су се сасвим нове могућности за организацију Сокола, а идеја о оснивању заједничке, југословенске организације могла је након 1918. године да постане реалност.

Нови, "Соколски савез СХС" формиран је већ 26. јануара 1919. године на састанку управе Српског, Хрватског и Словеначког савеза у Загребу. На Видовдан, 28. јуна 1919. године, организован је у Новом Саду велики соколски сабор на коме је прокламована идеја југословенства и народног јединства. На главној скупштини у Марибору, одржаној 30. августа 1920. године, извршена је промена назива "Соколског савеза СХС" у "Југословенски соколски савез" (ЈСС), што је потврдио и Други соколски сабор, одржан у Загребу 18. марта 1924. године.

Оснивање Чехословачко-југословенског соколског савеза 1920. године усталило је југословенски соколски покрет и уклопило га у ширу међународну политику соколства. Постигнута је сагласност са Соколима из Чехословачке да Савез треба да буде носилац одбрамбене политике

на начелима грађанског либерализма, што је у то време значило и одбрану од револуционарних покрета који су долазили из Совјетске Русије. Таква политика потврђена је 1925. и 1926. године, када је у Прагу коначно обновљен "Савез словенског соколства". У Југославији соколство је подупирало политику југословенства, либерализма и борбе против сепаратизма. Противили су се клерикализму, нарочито у Словенији, као и утицају комуниста.

На плану телесног васпитања, Савезна управа се залагала за Тиршов систем телесних вежби. Овај систем није свуда уведен, како због помањкања материјалних услова и кадрова, тако и услед отпора против крутости и чврсто постављеног програма (стројеве вежбе, просте вежбе, вежбе на справама, а знатно мање друге вежбе, приступачне ширем кругу људи, иако их Тиршов систем није искључивао). Отпор је постојао и због чињенице да Тиршове вежбе нису омогућавале слободу као у спорту, који је у то време у соколству негиран као средство васпитавања. Изузетак су биле вежбе на справама и делимично одбојка и скијање.

Временом ЈСС је растао и повећавао број својих чланова, иако је потпора државних власти ЈСС у периоду 1918-1929. године била недовољна. Помоћ није систематски спровођена, већ кампањски усмеравана на периодичне слетове и бригу око увођења соколства у школе. Закон који је примењиван као помоћ Соколима био је застарео. Соколи су више прихватани као спортска организација, која организује многобројне приредбе.

Укидање парламентарне демократије и диктатура, заведена манифестом краља Александра Карађорђевића 6. јануара 1929. године, успоставили су нови државни и идеолошки поредак, заснован на идеологији интегралног југословенства. Пошто је соколство било на таквим политичким и идеолошким поставкама још од уједињења 1918. године, уследило је повезивање са државом, што је донело нови полет целој организацији Сокола, али и многобројна ограничења која нису постојала док је Друштво било самостално.

Питање потпуног подржављења соколства посебно је

102. Хаљина за вежбање

занимало краља Александра током 1929. године. Све племенске организације Сокола укинуте су уредбом од 5. јануара 1930. године, а на Видовдан исте године, краљ Александар подарио је заставу Савезу Сокола Краљевине Југославије и одредио свога сина Петра за старешину организације. Аутономни положај соколства укинут је, а право да именује чланове прве управе имао је и краљ.

Подизањем телесно здравих, морално јаких и национално свесних држављана, Соко Краљевине Југославије примио је на себе један од веома важних задатака саме државе. Тиме је преузео и део васпитних и просветних функција и уградио свој рад у културну и просветну политику интегралног југословенства коју је режим настојао да оживотвори. Васпитни национални рад спровођен је у циљу стварања "вишег културног типа југословенског човека", без обазирања на нацију, религију и социјални положај у друштву.

Од сарадње соколства са државом било је краткорочне обостране користи. Од 1929. године и државне интервенције, почиње нагли пораст броја чланова соколских друштава и тај процес траје све до 1934. године, када наступа стагнација. У питању је била "добровољна обавезност" која је од државе наметнута одређеним категоријама становништва (ученици, учитељи, чиновници).

Соколска идеологија је остала страна селу, осим у појединачним случајевима. После 1929. године почиње велики продор соколства на сеоско подручје, где се оснивају *чете*. Због карактера сеоског живота и рада, соколство је настојало да на селу свој рад усмери на културно просвећивање, са задатком здравствено-хигијенског васпитања и економског подизања. Телесно вежбање, као главни вид соколског васпитања, на селу је запостављено.

1. Наранштај Соколског друштва у Чачку (1911)

Политичка ситуација у свету, а нарочито у Европи између два светска рата, приморала је државе да питању наоружања и војне оспособљености становништва посвете пуну пажњу. Соколство је због свог карактера пре Првог светског рата представљало идеално средство за спровођење војничког васпитања омладине. Соколски рад на пољу телесног васпитања обухватао је разне гране телесног вежбања, а посебно су се неговале вежбе са елементима војне обуке.

Соколи су и пре 1929. имали значајан број својих такмичења, али, након увођења диктатуре, она постају далеко значајнија, јер је, поред јавног приказивања увежбаности, као и самог такмичења друштава или појединаца, јавно испољавана оданост краљу, династији, држави и идеологији југословенства.

Успон Сокола завршен је након убиства краља Александра Карађорђевића. Формално, и влада Милана Стојадиновића декларисала се за помагање Сокола Краљевине Југославије, међутим, због неприхватљивости соколске идеологије за нову политику, која је толерисала и обнављала "племенске" посебности, соколство је постепено занемаривано. Соколство је за време Милана Стојадиновића више било присутно у Србији, где му је придавана пуна пажња приликом националних свечаности. Православно свештенство, за разлику од католичког, радо је испуњавало обавезу освећења соколских застава и домова, а ти догађаји су се претварали у манифестације оданости династији, отаџбини и соколству.

Политички круг око Драгише Цветковића настојао је да придобије соколство, али, са новом националном српском улогом, пре свега у Босни и Херцеговини. Ова српска друштва деловала су независно од Савеза Сокола Краљевине Југославије. Министарство је овим друштвима додељивало пушке, како би од њих створило својеврсну "српску гарду", која је требало да парира милитантној Хрватској сељачкој заштити.

У пролеће 1940. године, у јавном животу Краљевине Југославије све се више осећа дух притиска фашистичких земаља. Натписи против Јевреја, масона и либерализма почињу да се учестало објављују. Соколи су, као покрет који се залагао за интегрално југословенство и либерализам, нападнути као део масонерије. Тражила се и забрана рада Сокола Краљевине Југославије, попут забрана рада масона.

Негативан однос према Соколима имала је и КПЈ, али са других идеолошких позиција. Соколство, као продукт либералне идеологије, није било по вољи комунистима, као ни идеологија интегралног југословенства, па је соколство у пропаганди комуниста означено као фашистичка организација. Тек у раздобљу 1938-1939. године, у народнофронтовској фази, комунисти су са Соколима били на истој политичкој линији, као борци против антилибералних тенденција у Европи.

16. Чланови Соколског друштва "Танаско Рајић" испред свог Дома (Чачак, око 1926)

Соколи Чачка 1918-1941.

Након ослобођења 1918. године, Славољуб Секованић је са управом Соколског друштва у Чачку кренуо у обнову рада на подизању физичке културе у Чачку. Није познато ко је био на челу Друштва одмах после ослобођења, али током 1919. као "управник дома" помиње се адвокат Љубомир Кордић. Старешина за 1922. годину био је директор Гимназије и народни посланик Светозар Мојковић, а за 1923. апотекар и председник општине Радивоје Пантовић. Почетком 1924. за старешину је изабран први председник Друштва Крста Драгомировић, али је на ванредној седници исте године изабрана нова управа, а старешина је постао Милош Недић. Следеће, 1925. године на челу Друштва је војно лице, потпуковник Тома Николић, а од 1926. до краја 1929. године старешина је Драгомир Пурић, професор српског језика у Гимназији. Тридесетих година на челу Друштва је Драгослав Митровић, професор Гимназије у Чачку

Друштво у Чачку основано је 1910. године, али се у свом раду ограничавало на град. Прва иницијатива да се, поред чачанског, оснује још неко Друштво у околини забележена је 5. априла 1928. године, када је од Сокола из села Прељине стигао допис за оснивање соколског друштва у њиховом месту. Друштво у Прељини није заживело, јер се у извештају послатом 1930. администрацији Дринске бановине у Сарајеву наводи да у Љубићком срезу нема соколске организације.

Нових иницијатива за ширење друштава није било до 1929. године. На основу расписа Крагујевачке жупе, Соколи у Чачку су на својој седници од 11. априла 1929. године одлучили да се у Ивањици, Гучи, Прељини и Чачанској основној школи поставе стручни наставници или поуздана лица за оснивање и рад Сокола. Али, то је било време када је рад соколских друштава постао део организованог напора државе да прошири идеологију интегралног југословенства, а не унутрашња потреба средине у којој су се друштва оснивала.

Основна активност, око које се Друштво у Чачку највише ангажовало били су разни слетови. То је била прилика да се прикаже увежбано, процени физичка припремљеност чланова, промовише локално Друштво и његов рад, али и упознају нови крајеви и јавно шири соколска идеја.

Поред гимнастичких вежби и слетова, Соколи су редовно учествовали у прослави великих државних празника (Дан уједињења 1. децембар, Нова година, Божић, Ускрс, Видовдан, датуми

везани за династију Карађорђевић), а често су и од својих јубилеја правили масовне спектакле. Свечаности су биле саставни део рада и Друштва у Чачку, па је тој активности посвећивана велика пажња. Покренуте су и сасвим нове иницијативе, као што је било ношење прве штафете 1934. године, од Сарајева преко Ужица и Чачка до Опленца, у част краља Петра Првог Карађорђевића, или покретање "Петрове петогодишњице" – петогодишњег плана на подизању културног и просветног нивоа становништва од 1936. до 1941. године, у част краља Петра Другог Карађорђевића. Највећи подухват који су Соколи извели у међуратном периоду било је подизање споменика Танаску Рајићу. Градња споменика почела је 1938. године на једном од врхова Љубића, али радови због почетка рата никада нису завршени до краја.

Иако је основни циљ соколства физичка и духовна припрема чланова, културна и забавна компонента целе организације била је веома развијена. Временом, соколске игранке у Чачку постале су назначајније место где се окупљала средњошколска омладина. Концерти су организовани обично за велике празнике, као што су Нова година, Божић, Ускрс. Организовању ове активности посвећивана је, можда, највећа пажња после припрема за слетове. Често је долазило до преплитања рада са другим организацијама или удружењима.

Чланство је после 1930. године све масовније уписивано у Соколско друштво у Чачку, што је условило је и разгранатију делатност. Соколи се нису такмичили само у гимнастичким вежбама, већ су у оквиру свог рада неговали и друге спортове, а нарочито одбојку. Прва одбојкашка утакмица приређена је у Чачку 16. августа 1931. године, у склопу велике свечаности поводом прославе десет година од ступања на престо краља Александра Првог Карађорђевића.

Коњички и смучарско-планински одсек формирани су 19. новембра 1934. године. Са приближавањем рата, у оквиру Соколског друштва појачава се рад на предвојничкој обуци, па се у Чачку 7. априла 1938. формира и стрељачки одсек. Друштво у Чачку је 1940. имало и позоришни одсек, али нема података да су играли представе.

Соколи у Чачку били су покретачи свих спортских дисциплина, али, због свог устројства, временом су постали конзервативна установа која омладини није омогућавала слободу као у другим спортским друштвима. Соколи су у Чачку тридесетих година у летњим месецима уступали своје игралиште и играчима тениса, подржавајући ову игру "која спада у соколски систем", наглашавајући отменост "белог спорта" у времену општих трка за рекордима и "послератне нервозе" у спортовима који нарушавају хармонију духа и тела.

12. Група девојчица из нараштаја Соколског друштва вежба испред Соколане (Чачак, после 1930)

17. Поворка Сокола креће са заставама од Соколане (Чачка, око 1930)

5. Милисав Терзић у соколској свечаној униформи (Праг, 1912)

42. Славољуб Фердо Секованић у свечаној униформи чланова Сокола (Чачак, 1937)

Временом је повећаван број спортова негованих у оквиру Соколског друштва у Чачку, па су организовани и одласци на скијашка такмичења на Јахорини, као 19. јануара 1940. године. Само пар месеци касније, 28. априла исте године, у Сарајеву је организован течај за кошарку, који је из Чачка похађала Љубица Гавриловић. То је, уједно, и први помен да се било ко из Чачка упознао са кошарком.

Једна од новина у раду соколских друштава после 1929. било је формирање соколских чета по селима. Прва таква чета образована је у Прељини крајем 1931, али је због лошег рада укинута крајем 1933. године. Од настојања да се по селима образују чете није се одустало, па је 6. фебруара 1933. године формирана чета у Слатини, у Горњој Горевници 9. априла 1933, а у Мрчајевцима 13. августа 1933. године. Љубићани су своју чету оформили 22. јула 1934. године. Чета у Паковрађу формирана је 10. фебруара 1935. године. Није тачно познато када је основана чета у Миоковцима, али регистровано је да су Миоковчани јануара 1936. штампали 100 плаката којима су објављивали упис у Соколе. Нешто раније, 10. априла 1935. године, забележена је и жеља да се у селу Мојсињу оснује чета. Соколи у Заблаћу штампали су септембра 1935. године 150 плаката у којима су позивали становништво свога села на упис у чету, али није познато када је тачно основана чета у Заблаћу. Соколске чете су се формирале и по осталим селима, па су тако, најкасније до 1938. године, формиране чете у Прислоници и Трбушанима, где је 1939. почео да се гради и дом.

Мада је средином тридесетих година постојала велика организована акција за образовање соколских чета по селима, цела замисао имала је ограничен успех, јер се највећи број чета угасио. Соколска чета у Прислоници угашена је после 28. априла, а у Заблаћу после 28. децембра 1938. године. Угасиле су се и чете у Паковрађу, Мојсињу, Љубићу, Горњој Горевници. Заправо, пред Други светски рат у околини Чачка постојале су свега четири чете: Миоковци, Трбушани, Мрчајевци и Слатина.

* *
*

Соколско друштво у Чачку пратило је цивилизацијски развој своје вароши, која је од мале паланке тридесетих година XX века добијала обрисе града са многим установама. Генерације девојака и младића пролазиле су кроз Соколско друштво, где су кроз физичко вежбање развијали склад духа и тела, каналисан према државним потребама, али су добили и виши културни преображај, могућности да путују и прошире своје видике, посебно ако су били са села.

36. Соколи из Чачка учесници слета у Прагу 1932. године

Осим гимнастике, преко Сокола је између два светска рата у град донет и низ других спортова (фудбал, одбојка, смучање, кошарка, тенис, бокс, хазена-рукомет, све атлетске дисциплине, мачевање). Била то је својеврсна модернизација која је преображавала једну уснулу паланку. Са проширивањем рада на село, Соколи су појачали своју просветитељску улогу.

Културни утицај Сокола временом је растао. Поред уобичајених приредби поводом државних празника, при чему су те догађаје Соколи најсвечаније приређивали, постојала је и пракса организовања свечаности намењених, пре свега, забави. Средњошколцима су соколске приредбе и концерти били идеална места за изласке и

дружења. Са проширивањем рада на селу и тамо се организују забаве најразличитијег карактера, а постојала је и пракса да соколске чете имају своје оркестре, попут Друштва у граду.

Осим обележавања државних празника и приређивања забава, Соколи се у тридесетим годинама баве и значајном просветном делатношћу кроз низ предавања, говора, али и организовања библиотека, како у граду, тако и по селима, где почиње велики културни развој кроз подизање домова, пошумљавање, изградњу путева, засађивање воћа, пољопривредне изложбе и многе друге активности.

Соколана је постала својеврстан дом културе у којем су се смењивале приредбе, концерти, забаве, предавања. Рад на селу имао је још већу вредност, а Други светски рат прекинуо је прилично развијене делатности на многим пољима, од пољопривредних изложби и просвећивања, до организовања позоришних и музичких дружина.

Искуство стечено у Соколским друштвима живи и данас, као један од најзначајнијих емоционалних доживљаја из прошлости код многих појединаца и део својеврсне приватне историје, али и саставни део заборављеног идентитета једног града.

23. Соколи из Чачка, учесници слета у Љубљани (12. август 1922)

КАТАЛОШКИ ПОПИС

1. **Група деце – соколског нараштаја из Чачка**
   1911, Чачак
   Репродукција
2. **Жико и Жарко Ерић из Чачка у униформи соколског нараштаја**
   Око 1912, Чачак
   Репродукција
3. **Славољуб Фердо Секованић као учесник Свесловенског соколског слета у Прагу**
   1912, Праг
   Репродукција
4. **Масовна вежба на Свесловенском соколском слету у Прагу**
   1912, Праг
   Репродукција
5. **Милисав Терзић у униформи Сокола на Свесловенском соколском слету у Прагу**
   1912, Праг
   Репродукција
6. **Група Сокола – вежбача на челу са Славољубом Секованићем у Чачку после Првог светског рата**
   1919, Чачак
   Репродукција
7. **Ученици Гимназије у Чачку, чланови Соколског друштва**
   Око 1919, Чачак
   Репродукција
8. **Прва фудбалска екипа у Чачку – настала од чланова Соколског друштва**
   1920, Чачак
   Репродукција
9. **Прва фудбалска екипа у Чачку – настала од чланова Соколског друштва са својим тренером Славољубом Секованићем**
   1920, Чачак
   Репродукција
10. **Чланови првог фудбалског клуба у Чачку, ФК "Викторија", са Славољубом Секованићем**
    1920, Чачак
    Репродукција
11. **Вежбе са куглама женског нараштаја Соколског друштва у Чачку**
    1921, Чачак
    Репродукција
12. **Вежбе женског нараштаја Соколског друштва у Чачку**
    1921, Чачак
    Репродукција
13. **Вежбе чланица Соколског друштва у Чачку 1921, Чачак**
    Репродукција
14. **Вежбе са ужадима чланица Соколског друштва у Чачку**
    1921, Чачак
    Репродукција

15. **Музички оркестар Соколског друштва у Чачку**
1923, Чачак
Репродукција

16. **Чланови Соколског друштва у Чачку испред свог Дома**
Око 1926, Чачак
Репродукција

17. **Поворка Сокола креће од Соколане ка центру града**
Око 1921, Чачак
Репродукција

18. **Вежбе чланица Сокола на слету у Сарајеву**
1924, Сарајево
Репродукција

19. **Олга Марковић и Мила Љујић из Чачка у одећи чланица Соколског друштва**
Око 1921, Чачак
Репродукција

20. **Славољуб Секованић са врстом вежбача из Соколског друштва у Чачку, испред справа за вежбање**
17. мај 1925, Чачак
Репродукција

21. **Славољуб Секованић са врстом вежбача из Соколског друштва у Чачку**
29. октобар 1925, Чачак
Репродукција

22. **Гимнастичка врста Соколског друштва у Чачку**
21. новембар 1925, Чачак
Репродукција

23. **Чланови Соколског друштва из Чачка, учесници слета у Љубљани**
12. август 1922, Љубљана
Репродукција

24. **Чачанке – играчице тениса на терену испред Соколане**
1929, Чачак
Репродукција

25. **Соколи Чачка на Ђурђевданском уранку у селу Бељини**
6. мај 1929, Бељина
Репродукција

26. **Соколи из Штипа и Чачка на гробу војводе Степе Степановића**
19. август 1929, Чачак
Репродукција

27. **Свечана поворка Сокола из Чачка са заставама креће од Соколане према центру града**
1929, Чачак
Репродукција

28. **Славолук са натписом "ЗДРАВО", поводом соколских такмичења у улици која води ка Соколани**
1929, Чачак
Репродукција

29. **Ђаци Гимназије у Чачку и Славољуб Секованић испред Соколане**
1930, Чачак
Репродукција

30. **Чланице Соколског друштва из Чачка у свечаној поворци на смотри у Софији**
1930, Софија
Репродукција

31. **Чланице Соколског друштва из Чачка обучене у народну ношњу, у свечаној поворци на смотри у Софији**
1930, Софија
Репродукција

32. **Чланови Соколског друштва из Чачка испред улаза у цркву Александра Невског у Софији**
1930, Софија
Репродукција

33. **Чланови Соколског друштва из Чачка испред цркве Александра Невског у Софији**
1930, Софија
Репродукција

34. **Чланови Соколског друштва из Чачка на слету у Софији**
1930, Софија
Репродукција

35. **Соколи из Чачка са својим заставама у свечаној поворци поводом слета у Крушевцу**
1939, Крушевац
Репродукција

36. **Соколи из Чачка, учесници слета у Прагу**
1932, Праг
Репродукција

37. **Соколи из Чачка одлазе у поворци на гроб војводе Степе Степановића**
20. јун 1932, Чачак
Репродукција

38. **Соколи из Чачка и Прељине**
1932, Прељина
Репродукција

39. **Чланови соколске чете из Горње Горевнице на радној акцији**
1935, Горња Горевница
Репродукција

40. **Соколи из Чачка испред гроба војводе Степе Степановића**
Око 1930, Чачак
Репродукција

41. **Соколи из Чачка на излету на Јелици**
1936, планина Јелица
Репродукција

42. **Славољуб Фердо Секованић у соколској униформи**
1937, Чачак
Репродукција

43. **Ученице Гимназије у Чачку на слету испред Соколане поводом 100-годишњице своје школе**
1937, Чачак
Репродукција

44. **Ученице Гимназије у Чачку изводе вежбе на слету испред Соколане поводом 100-годишњице своје школе**
1937, Чачак
Репродукција

45. **Ученици Гимназије такмиче се у превлачењу конопца испред Соколане**
1937, Чачак
Репродукција

46. **Мушка одбојкашка екипа Гимназије у Чачку**
18. октобар 1938, Чачак
Репродукција

47. **Слет ученица Гимназије у Чачку**
8 мај 1938, Чачак
Репродукција

48. **Слет ученика Гимназије у Чачку**
8. мај 1938, Чачак
Репродукција

49. **Управа соколске чете у Горњој Горевници**
1938, Горња Горевница
Репродукција

50. **Чланови соколске чете у Горњој Горевници**
1938, Горња Горевница
Репродукција

51. **Соколски дом "Танаско Рајић" у Чачку**
Око 1930, Чачак
Репродукција

52. **Чланови соколске чете у Мрчајевцима**
1939, Мрчајевци
Репродукција

53. **Грађани Чачка и Соколи ложе Бадњак испред Соколане**
Око 1937, Чачак
Репродукција

54. **Коњички одсек Соколског друштва у Чачку**
1940, Чачак
Репродукција

55. **Чланови Соколске чете у Горњој Горевници у спортској опреми**
Око 1937, Чачак
Репродукција

56. **Група Чачана, играча тениса, са Славољубом Секованићем**
1928, Чачак
Репродукција

57. **Ученици Гимназије у Чачку прескачу конопац**
Мај 1937, Чачак
Репродукција

58. **Женски нараштај Соколског друштва у Чачку изводи вежбе**
Око 1935, Чачак
Репродукција

59. **Група девојчица из нараштаја Соколског друштва вежба испред Соколане**
После 1920, Чачак
Репродукција

60. **Чланице Соколског друштва вежбају у спортској опреми испред Соколане**
После 1930, Чачак
Репродукција

61. **Девојчице из нараштаја Соколског друштва приказују вежбу са марамама**
Око 1930, Чачак
Репродукција

62. **Девојчице из нараштаја Соколског друштва приказују вежбу са круговима**
Око 1930, Чачак
Репродукција

63. **Чланице женског подмлатка Соколског друштва**
Око 1930, Чачак
Репродукција

64. **Ученице Гимназије на гимнастичкој смотри**
1939, Чачак
Репродукција

65. **Ученице и ученици Гимназије на гимнастичкој смотри испред Соколане**
1937, Чачак
Репродукција

66. **Група ученица Гимназије у спортској опреми**
1939, Чачак
Репродукција

67. **Славољуб Секованић са чланицама Соколског друштва у Чачку на такмичењу**
27. мај 1939, Крушевац
Репродукција

68. **Ученици Гимназије на гимнастичкој смотри вежбају са дрвеним пушкама**
1939, Чачак
Репродукција

69. **Мушка одбојкашка екипа Соколског друштва**
После 1931, Чачак
Репродукција

70. **Славољуб Фердо Секованић са члановима Соколског друштва у Бледу**
Пре 1912, Блед
Репродукција

71. **Славољуб Фердо Секованић са члановима Соколског друштва у Бледу изводи гимнастичке вежбе**
Пре 1912, Блед
Репродукција

72. **Гимнастичке вежбе Сокола из Чачка у Горњој Горевници**
1935, Горња Горевница
Репродукција

73. **Масовна слетска вежба Сокола**
Око 1930. године
Репродукција

74. **Вежбе чланица Сокола са чуњевима на једном од слетова**
Око 1930. године
Репродукција

75. **Вежбе чланица Сокола са чуњевима на једном од слетова**
Око 1930. године
Репродукција

76. **Вежбе чланова Сокола на једном од слетова**
Око 1930. године
Репродукција

77. **Слава Соколског друштва у Чачку**
Око 1930, Чачак
Репродукција

78. **Чланови и чланице Соколског друштва у Чачку пред једно од путовања на слетове**
Око 1930, Чачак
Репродукција

79. **Светолик Станковић, политичар и индустријалац из Чачка, у соколској униформи (седи четврти здесна)**
Око 1930, Чачак
Репродукција

80. **Чланови и чланице Соколског друштва у Чачку на железничкој станици Драгоман, пред одлазак на слет**
Око 1930, Драгоман
Репродукција

81. **Грађани Чачка и чланови Соколског друштва**
Око 1935, Чачак
Репродукција

82. **Милош Шљивић и Славољуб Секованић у соколским униформама**
Око 1935, Чачак
Репродукција

83. **Милош Шљивић у соколској униформи**
Пре 1930, Чачак
Репродукција

84. **Књига записника Соколског друштва у Чачку**
1924-1935, Чачак
Картон, хартија, 21,5 x 33,7 cm
НМЧ, И 1455

85. **Деловодни протокол Соколског друштва у Чачку 1938-1941.**
Чачак
Картон, хартија, 30,5 x 43,3 cm
НМЧ, И 1456

86. **Деловодни протокол Соколског друштва у Чачку – за соколске чете 1938-1941.**
Чачак
Картон, хартија, 30,5 x 43,3 cm
НМЧ, И 1457

87. **Славољуб Фердо Секованић, "Саопштење о раду Соколског друштва у Чачку"** (рукопис)
Репродукција

88. **Славољуб Фердо Секованић, "Како је донет први фудбал у Чачак"** (рукопис)
Репродукција

89. **Позив на седницу управе Соколског друштва у Чачку**
19. септембар 1935, Чачак
Репродукција

90. **Окружница бр. 4 Соколске жупе у Крагујевцу, којом се прописује одело за чланове соколских чета**
6. јун 1934, Крагујевац
Репродукција

91. **Соколско друштво из Куле тражи новчану помоћ од Сокола из Чачка**
15. март 1934, Кула
Репродукција

92. **Цртеж кладива, потребног за такмичење у атлетици**
23. септембар 1934, Чачак
Репродукција

93. **Потврда о уплаћеној чланарини Живка Савића за Соколско друштво у Чачку**
18. децембар 1935, Чачак
Репродукција

94. **Плакат о пролазу прве штафете кроз Чачак**
3. јун 1934, Чачак
Репродукција

95. **Диплома која се додељује женском нараштају из Соколског друштва у Чачку за освојено прво место на слету у Крушевцу**
28-29. мај 1939, Крушевац
Репродукција

96. **Диплома чланицама Соколског друштва у Чачку за освојено прво место на слету у Крагујевцу**
22-24. мај 1935, Крагујевац
Репродукција

97. **Чланска карта Југословенског Соколског Савеза Милоша Шљивића**
Чачак
Картон, хартија, 7,7 x 12 cm
НМЧ, И 1459

98. **Чланска карта Сокола Краљевине Југославије Милоша Шљивића**
Картон, хартија, Чачак
7,7 x 12 cm
НМЧ, И 1460

99. **Застава Соколског друштва у Чачку**
1926, Чачак
Свила, срма, 101,5 x 106,5 cm
НМЧ, И 1461

100. **Застава Соколског друштва у Чачку**
После 1930, Чачак
Свила, срма, 86,5 x 75 cm
НМЧ, И 1480

101. **Соколска униформа Милоша Шљивића**
Кошуља, сурка, панталоне, капа, опасач
НМЧ, И 1459

102. **Хаљина за вежбање Радмиле Шљивић**
После 1930, Чачак
Лан
НМЧ, И 1478

103. **Кратке панталоне за вежбање Радмиле Шљивић**
После 1930, Чачак
Лан
НМЧ, И 1477

104. **Службени лист Славољуба Секованића**
Репродукција

Селективна литература

1. Bogunović, Dušan, *Pregled tjelesnog odgoja i sokolstva,* Zagreb, 1925.
2. *Борбена обука у Соколству,* Београд, 1940.
3. Димић, Љубодраг, *Културна политика у Краљевини Југославији 1918-1941, I-III,* Београд, 1997.
4. Žutić, Nikola, *Sokoli - ideologija u fizičkoj kulturi Kraljevine Jugoslavije 1929-1941,* Beograd, 1991.
5. Илић, Стефан, *Историја физичке културе I-III*, Београд, 1994.
6. Поповић, Драгомир С., *Споменица чачанске реалне гимназије 1837-1937,* Чачак, 1938.
7. Поповић, Љубодраг, *Прилози за историју физичке културе у чачанском крају,* ЗРНМ XXII/XXIII, Чачак, 1992/1993, стр. 127-135.
8. *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку*, Београд, 2001.
9. *Sokolski zbornik. Godina I,* uredio Ante Brozović, Beograd, 1934.
10. Стојковић, Андрија, Ковачевић, Бранко, *Чачанска гимназија 1837-1987,* Чачак, 1987.
11. Тимотијевић, Милош, *Соколи Чачка 1910-1941,* Чачак, 2006.
12. Цветковић, Душан, *Соколи и соколски слетови,* Београд, 1998.

Издавач
НАРОДНИ МУЗЕЈ - ЧАЧАК

Цара Душана 1
www.cacakmuzej.org.yu
e-mail: camuzej @ EUnet.yu

Милош ТИМОТИЈЕВИЋ
СОКОЛСКО ДРУШТВО У ЧАЧКУ 1910-1941.

Главни и одговорни уредник
Делфина РАЈИЋ

Уређивачки одбор
Милош ТИМОТИЈЕВИЋ, Делфина РАЈИЋ, Катарина ДМИТРОВИЋ

Ликовно-графичко обликовање
Светлана ЦИДА

Лектор и коректор
Мр Маријана МАТОВИЋ

Конзервација
Милица ДРИЊАКОВИЋ

Фотографије
Марко БОЈОВИЋ

Штампа
ГРАФИЧКИ ЦЕНТАР - ЧАЧАК

Тираж
500

Август - октобар 2006.

Аутор изложбе
Милош ТИМОТИЈЕВИЋ

Техничка реализација
Дејан АЦЕМОВИЋ,
Дејан ПЕТРОВИЋ,
Марко БОЈОВИЋ

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

796:061.2(497.11)”1910/1941”(083.824)
94(497.11 Чачак)”1910/1941”(083.824)

ТИМОТИЈЕВИЋ, Милош
Соколско друштво у Чачку : 1910-1941. / Милош Тимотијевић ; [фотографије Марко Бојовић]. - Чачак : Народни музеј, 2006 (Чачак : Графички центар). - 22 стр. : илустр. ; 23 cm. - (Изложбени каталози / Народни музеј, Чачак ; 3)

Тираж 500. - Библиографија: стр. 22.

ISBN 86-84067-11-8

а) Соколско друштво (Чачак) - 1910-1941 - Изложбени каталози б) Чачак - Друштвена историја - 1910-1941 - Изложбени каталози
COBISS.SR- ID 133085452